

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ

з дисципліни «Профілактика вторинних відхилень»

Тема 6 «Сенсорна інтеграція»

Розглядаючи розвиток дефектологічної науки у галузі корекційно-реабілітаційної роботи на подолання дисфункцій розвитку, виникнення яких пов'язане із центральною нервовою системою переважав підхід, який брав до уваги лише непрямий ефект із застосуванням методів реабілітації, які впливали з анатомічного стану та ортопедичних знань. У сучасних дослідженнях висвітлено шляхи виникнення дисфункцій сенсорної сфери та їх вплив на виникнення порушень у психофізичному розвитку, а також формування сенсорної інтеграції та корегування розладів розвитку [1].

Дослідженнями міжгалузевих наук з'ясовано – для правильного функціонування ЦНС необхідне належне надходження інформації від органів чуття. Актуальність цього питання впливає на дослідження «сенсорної інтеграції», а також формуванню різних підходів до його розуміння [5]. Термін "**сенсорна інтеграція**" вперше сформулював у 1902 р. сер Чарльз Шеррінгтон на окреслення новознайдених функцій нейронів. Наприкінці 60-х рр. XX ст. нового, ширшого значення цьому терміну надала др. Джейн Айрес (Dr. Jean Ayres), яка розробила першу концепцію сенсорної інтеграції.

Отже, **сенсорна інтеграція**, за Дж. Айрес – це явище, співзвучне з розумінням функціонування мозку та нервової системи в цілому, де базовими системами відчуття є: дотик, пропріоцепція та вестибулярні відчуття. Система **екстерорецепції** – сприйняття за допомогою дотику через шкіру

(температура, біль) базується на захисних реакціях організму. Дисфункція тактильної системи спричинює болісне чи неправильне сприйняття дотику, що може призвести до виникнення в особи дратівливості, поганої концентрації уваги, самоізоляції, гіперактивності.

Система **пропріорецепції** забезпечує інформацію про внутрішню схему власного тіла та особливості навколишнього середовища (структура, твердість, пружність), під час ходи. Брак такої інформації веде до проблем із регуляцією м'язового тону, стабілізації окремих частин тіла – це призводить до порушення розуміння схеми тіла, плануванні рухової діяльності. Ознаками є незграбність, падіння, погана орієнтація в просторі, дивні пози тіла, труднощі в маніпулюванні дрібними предметами.

Вестибулярна система – порушення може виникнути внаслідок ураження мозочка, який відповідає за розуміння положення тіла у просторі, гравітацію, та допомагає у формуванні відчуття безпеки. З його допомогою розвиваються: координація, рівновага, плавність та синхронність дій, необхідних для точності рухів [2].

Отже, сенсорна інтеграція (принцип діяльності мозку) та «сенсорне інтегрування» (процес формування необхідних для повноцінної життєдіяльності психічних властивостей людини) щодо системної організації, сортування і переробки чуттєвих вражень тісно пов'язаний з психолого-педагогічними процесами сенсорного виховання та сенсорного розвитку [5].

Наступним кроком ми перерахуємо **симптоми порушення функціонування сенсорної інтеграції**, які мають своє відображення в здатності до мовлення в дитини початкових класів [5]:

- проблема з використанням столових приборів, ножиць;
- проблеми із навчанням їзди на велосипеді;
- некомфортна для дитини робота із пластиліном, або малюванням пальцями;

- надмірна, або недостатня чутливість слухових, тактильних чи зорових стимулів, яка, наприклад, проявляється в уникненні роботи дитиною з певними текстурами: піском, водою, крупами тощо;

- надмірна світлочутливість;
- труднощі під час переписування інформації з дошки в зошит;
- слабка рухова координація;
- труднощі з розрізненням правого та лівого боків;
- дзеркальне написання букв;
- швидка фізична, емоційна та інтелектуальна втомлюваність;
- труднощі з концентрацією;
- затримка в розвитку мови;
- відмова від соціальних контактів тощо.

Сенсорне виховання ми розглядаємо як систему цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу на дитину з метою формування способів чуттєвого пізнання, відповідних еталонів, вдосконалення відчуттів та сприймань, розвиток емоційної сфери дітей у процесі взаємодії з предметами.

До завдань сенсорного виховання належать:

- формування системи перцептивних дій;
- формування системи сенсорних еталонів;
- уміння дитиною самостійно використовувати набуті знання у власній діяльності.

Сенсорний розвиток є передумовою для інтелектуального та естетичного розвитку людини, зокрема, засвоєння соціального досвіду шляхом залучення процесів відчуття та сприйняття, формування у індивіда уявлень про зовнішні властивості предметів. Тобто, певних зразків якостей предметів створених людством у ході суспільноісторичного розвитку, так звані сенсорні еталони – загальноприйняті зразки кожного виду якостей та відношень предметів, визначені людством: колір, форма, величина та розміщення їх у просторі.

У процесі оптимізації корекційно-розвивальної роботи з дітьми із порушеннями психофізичного розвитку використовуємо методики, які сприяють формуванню компенсаторних можливостей організму особи в її онтогенезі. Розглядаючи сенсорну інтеграцію як одну із складових пізнавального розвитку та пізнання світу в цілому для успішного засвоєння знань про оточуючий світ необхідно, щоб усі органи відчуття функціонували на достатньому рівні і отримували подразники, стимули різної сили та концентрації. За відсутності чи частковому ураженні органів сприймання особа не отримує, чи отримує неповну, нечітку, спотворену інформацію, тому світ її вражень стає біднішим.

Розвиток дітей з порушеннями функцій аналізаторів, а також виховання дітей у штучно збідненому середовищі в умовах сенсорного голодування у поєднанні з дефіцитом спілкування із дорослими та однолітками (**сенсорна деривація** – часткова або повна відсутність одного чи кількох органів відчуттів зовнішнього впливу) негативно впливають на психічний розвиток дитини.

Таким чином, проблеми, які виникають у навчальній та ігровій діяльності, є результатом спотвореного сприйняття сенсорної інформації та неадекватних процесів її обробки, несформованості вмінь та навичок інтегрувати сенсорну інформацію, отриману від різних органів відчуття з метою точного інтегрального відображення фізичної реальності.

Такі сенсорні дисфункції інтеграції (SID) закордонні фахівці розглядають як неврологічний розлад – сенсорні розлади обробки отриманої інформації (Miller і співавт., 2007). Який проявляється у затримці зорової концентрації, орієнтаційної реакції на звук, цілеспрямованості рухів, а також предметної діяльності та мовлення.

Недорозвиток і десинхронізація емоційно-вольової сфери, зорового, слухового і тактильного сприйняття є складовими частинами добре відомого у корекційній педагогіці діагнозу – затримка **психомовленнєвого розвитку**. Метод сенсорної інтеграції є *немедикаментозним* і виступає як засіб

профілактики, лікування, реабілітування, заснований на знаннях основ фізіології, психології, корекційної педагогіки, педіатрії, педагогіки, психіатрії.

Точне, мистецьке застосування сенсорної інтегративної терапії вимагає як глибоких знань, так і проходження детального навчання і практичних занять. У світовій практиці існує значний методичний та інструментальний досвід корекційної медико-психолого-педагогічної реабілітаційної роботи з дітьми з метою формування здатності до сенсорної інтеграції.

Успішно, як у роботі з дітьми так і з дорослими, використовуються арт-терапевтичні технології (звукотерапія, музикотерапія, світлотерапія, піскотерапія, казкотерапії та ін.), а також анімалотерапія, гідротерапія й інші види технологій які дозволяють дитині чи дорослому яскраво та із задоволенням пізнавати оточуючий світ. Відзначаємо також і особливу роль у даному процесі технологій використання *полісенсорного* середовища (сенсорні кімнати, кімнати побутової реабілітації, спортивні зали та релаксаційні комплекси) і т.д. [3; 5].

Отже, володіння педагогом різноманітними методиками роботи призводить до їх інтерпретації та винаходу розмаїття технологій впливу на формування сенсорної сфери осіб з обмеженнями життєдіяльності у контексті подолання розладів здоров'я, порушень соціально-середовищної адаптації. Метою терапевтичних занять є компенсація, визначених діагнозом, порушень та розладів чуттєвої інтеграції. Заняття адаптовані до потреб і проводяться у формі керованої «навчальної гри», яку вільно виконує дитина звільняючи автоматичні сенсорні реакції, а не треновані реакції на імпульси [4].

Таким чином, враховуючи індивідуальні особливості особи яка потребує інтегративної терапії, добираємо різні підходи: терапія заключається в отриманні інформації для накопичення досвіду шляхом використання різних подразників. Основні аспекти терапевтичних занять: застосування базових чинників впливу (просто стимулювання основних

відчуттів); уникання порушень протипоказів; використання однієї стимуляції в різних ситуаціях.

Робота із сенсорної інтеграції проводиться у таких напрямках:

- сенсорне виховання,
- застосування стимулюючих вправ для активізації та розвитку у дітей раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку сенсорних функцій;
- релаксаційні тренінги для дітей, підлітків та дорослих, які знижують агресію, зменшують тривожний стан, навчають саморегуляції;
- організація безпосереднього спілкування з метою загального соціально-психологічного розвитку, покращення самооцінки дитини, становлення особистості.

Програма сенсорного інтегрування вирішує такі завдання:

- збільшує частоту і тривалість адаптивних реакцій на основі стимуляції психічного та статокінетичного розвитку;
- підвищує ефективність пізнавальної та рухової активності;
- покращує комунікабельність та спілкування дитини;
- сприяє всебічному розвитку, зміцненню навичок самообслуговування та соціальної поведінки;
- розвиває функції емоційно-вольової сфери, закріплює віру у власні сили [3].

Цілком очевидно, що використання **сенсорного матеріалу в корекційно-розвивальній роботі з подолання порушень мовленнєвого розвитку** в дітей дошкільного віку має ряд переваг, що робить його використання максимально затребуваним:

- учитель-логопед має можливість зацікавити дошкільнят, пробудити в них допитливість, завоювати ї х довіру і знайти такий підхід або спосіб виконання завдання, при якому навіть буденне стає дивовижним;

- різноманіття матеріалів дозволяє активізувати відчуття, сприйняття, зорово-рухову координацію;
- кожне заняття з використанням елементів сенсорної інтеграції викликає у дітей емоційний підйом, навіть малоактивні діти беруть активну участь в занятті;
- з'являється позитивна мотивація до мовленнєвої діяльності.

Отже, сенсорно-інтегративна терапія – це надання такої кількості відповідних сенсорних, вестибулярних, пропріоцептивних та тактильних стимулів щоб створити умови для нормальної роботи центральної нервової системи (формується і покращується діяльність синаптичних з'єднань). Коли необхідні адаптивні реакції з'являються природнім шляхом. Велике розмаїття стимулюючих впливів надають змогу застосовувати цю технологію у роботі з особами із розладами спектру аутизму оскільки враховується принцип – терапія це задоволення та важка праця на досягнення успіху, важливим аспектом чого є мотивація. Добре спланована терапевтична допомога скерована на розрізнення подразників та вміння сприймати і реагувати на них адекватно важлива особливо для дітей із розладами спектру аутизму. Терапевт використовує ситуацію, «отримую задоволення» від взаємодії з подразниками, для встановлення контакту і використовує її як можливість до подальшої спільної діяльності. Робота з дітьми із аутизмом обов'язково враховує індивідуальні рекомендації від психоневролога чи психіатра, який спостерігає дитину. Важливо те, що методика сенсорної інтеграції сприяє розвитку комунікативних навичок та соціалізації, адже в ній закладена можливість проводити групові заняття, на яких розвиваються навички поведінки у малих групах. Після подібних занять у більшості дітей підвищується пізнавальна активність, покращується зорове сприйняття форми, кольору, розміру та просторових відношень предметів, з'являється орієнтовна реакція на оточення, поведінка стає більш цілеспрямованою, підвищується самостійність і самооцінка.

Отже, можна стверджувати, що технологія сенсорної інтеграції великою мірою заснована на психолого-педагогічних підходах та слугує освітнім цілям реабілітації.

Література:

1. Батуев А.С., Куликов Г.А. Введение в физиологию сенсорных систем: Учеб. пособ. для студентов биолог. спец. ун-ов / Батуев А.С., Куликов Г.А., Куликов Г.А. – М.: Высшая школа, 1983. – 247с.

2. Э. Джин Айрес. Ребёнок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. – М.: Теревинф, 2009. – 270 с.

3. Заплатинська А. Напрями формування та корекції процесів сенсорної інтеграції у дітей з церебральним паралічем // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака – Вип.ХVII в дво частинах, частина 2. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2006, 2012. – С. 291-299.

4. Кислинг, Улла. Сенсорная интеграция в диалоге: понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие /Под ред. Е. В. Клочковой; [пер. с нем. К. А. Шарп]. – М.: Теревинф, 2010. – 240 с

5. Шевцов А., Заплатинська А.. Сенсорна інтеграція в системі медико-психолого-педагогічного реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності //Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. XII. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янецьПодільський: Аксіома, 2009. – С. 133-137

6. СтаховаЛ. Л., Душина А. А. Сенсорна інтеграція як метод корекції порушень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. URL : https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/6742/1/ilovepdf_com-128-130.pdf